

УДК 37.013.42:371.124

ПІШУН С. Г.

м. Суми, Україна

ПЕДАГОГІЧНИЙ РЕСУРС ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБКУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СЕГМЕНТІ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто деякі теоретичні основи формування дозвілля сучасної молоді та молодіжної субкультури, які при правильній організації в освітньому просторі розкриють свій педагогічний потенціал. Мова, у першу чергу, йдеться про те, щоб наповнити новим виховним змістом сферу захоплень учнівської молоді відповідно до викликів сьогодення в українському суспільстві.

Ключові слова: виховний потенціал, дозвіллева діяльність, субкультура молоді, суспільство, учнівська молодь.

Постановка проблеми. Системна криза, що торкнулася соціальної структури українського суспільства, з початком перебудови й переходом до ринкової економіки закономірно призвела до зміни соціальних орієнтирів, переоцінки традиційних цінностей. Конкуренція на рівні масової свідомості радянських, національних і так званих «західних» цінностей не могла не привести до стану соціальної аномії та фрустрації населення, що безпосередньо вплинуло на ціннісний світ молоді, украй суперечливий і хаотичний. Пошук свого шляху в нових соціально-економічних умовах, орієнтація на прискорене статусне просування й у той же час прогресуюча соціальна неадаптованість – цим експліковано специфічний характер становлення й функціонування не тільки субкультури учнівської молоді, а й культурної самореалізації молоді людини як такої взагалі.

Аналіз останніх досліджень. Виникненню молодіжних субкультур присвячені дослідження Р. Лінтона, К. Мангейма, М. Мід, Т. Парсонса. Концептуальні ідеї соціальної цінності дозвіллевої діяльності, що розкривають її позитивний вплив на соціалізацію молоді, досліджувалися російськими вченими Ю.Азаровим, В.Бочаровою, В.Вульфівим, С.Григор'євим, А.Мудриком. Процес пошуку й використання потенціалу дозвілля, його впливу на особистість розглядається в широкому контексті виховання, зокрема І.Демаковою, В.Караковським, В.Лісовським, Б.Ліхачовим, В.Сластьоніним. Серед вітчизняних дослідників проблем виховання учнівської молоді, формування її субкультури у сфері дозвілля зазначимо праці І. Бекешкіної, І.Д.Бега, О.В.Бондаревської, М.Головатого, Е. Головахи, І. Зязюна, В. Оссовського, В. Перебенесюк, І. Степаненко, Л. Швидкої, П. Щербаня, Ж. Юзвак, Л. Яковенка.

Мета статті. Розкрити педагогічний ресурс формування та функціонування субкультури

учнівської молоді в дозвіллевій діяльності, необхідності інтеріоризації, інтеграції в освітній простір організованої дозвіллевої діяльності, наповненої культурними та духовними сенсами.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічні умови організації дозвіллевої діяльності молоді на межі ХХ–ХХІ ст. виділяють особливості соціально-історичного періоду, які для кожної регіональної системи в області організації дозвілля молоді можуть бути різними (індивідуальними, евристичними тощо), пов'язаними з пошуком оптимальних соціально-педагогічних умов. Молодіжна субкультура надає учням та студентам можливість для вільного вибору, вчинків і практики соціальних ролей, здатних допомогти їм у більш свідомому віці. У цьому сенсі на перший план виходить дозвілля як спосіб найбільшого прояву самостійності, організаційних здібностей. Дозвілля виступає в якості структурного елемента вільного часу, його зміст наповнений діяльністю, що дозволяє не тільки долати стреси й утому, а й розвивати духовні та фізичні якості, що виникають з соціокультурних потреб особистості. У той же час дозвілля є відносно самостійною сферою життєдіяльності молоді.

Мова, у першу чергу, ведеться про те, щоб наповнити виховним змістом сферу захоплень учнівської молоді. Основним методологічним підходом, на наш погляд, є духовно та індивідуально орієнтована концепція виховання, оскільки трансформація всіх сторін життя в українському суспільстві особливо болісно відбилася на духовно-моральній сфері існування людини. Зважаючи на це, духовний вакуум, який став швидко заповнюватися масовою культурою, призвів до того, що в доросле життя вступило покоління молоді, яке має еkleктичну систему цінностей.

У педагогіці існують різні парадигми виховання. Є. Бондаревська дає наступний їх перелік:

- соціального виховання, заснованого на ідеях системно-соціального проектування;
- суспільно-орієнтовані концепції колективного виховання, які засновані на загальнолюдських цінностях, ідеях колективного творчого виховання, проектування й зміцнення виховних систем;
- особистісно-орієнтовані культурологічні концепції, які ґрунтуються на особистісному та культурологічному підходах, ідеях розвитку виховання в контексті культури, національно-культурної ідентифікації, гуманізації виховання;
- особистісно-орієнтовані концепції самоорганізуючого виховання, засновані на ідеях синергетичного підходу [3, с. 5].

Заслугує на увагу стратегія виховання М. Рожкова, яку умовно можна назвати «екзистенціональною». Сутність цієї стратегії – у презентації процесу виховання бінарним способом, що поєднує в собі педагогічний вплив і його рефлексивне суб'єктне переломлення в самовихованні людини. Основною ідеєю, яка реалізується в контексті даної стратегії, є виділення в якості ідеальної мети формування людини, яка вміє прожити своє життя на основі зробленої нею екзистенційного вибору, яка усвідомлює його сенс і реалізує себе у відповідності з цим вибором [5, с. 133–134].

Дуже цікавою є думка Т.І. Власової, яка наводить класифікацію систем і моделей виховання в контексті духовно орієнтованого підходу [4, с.36]. Дослідниця вважає, і небезпідставно, що ознакою динамічної зміни аксіосфери суспільства є зіткнення суспільних стереотипів з інноваційними уявленнями, що включають у себе знання з різних сфер життя. У таких цивілізаційних (науково-технологічних) умовах людина поступово втрачає довіру до предметного й природного світу. Зазначено, що у вітчизняній педагогіці відбувається зміна парадигмових підходів, глибинний сенс яких полягає в тому, що матеріалістична методологія доповнюється ідеалістичними ідеями. З одного боку, таке сполучення не є реальним, оскільки зазначені підходи суперечать між собою в головному й кардинальному погляді на походження людини та похідних від цього процесів. З іншого боку, постмодерн припускає, що наука може функціонувати тільки в умовах плюралізму різних поглядів, що й стає реальним механізмом її розвитку.

Проблема формування та функціонування субкультури учнівської молоді є не тільки педагогічною, але й особистісною. З погляду педагогіки ця проблема обумовлена неухвалюваністю до власної активності індивіда: педагоги більше звернені до світу значень (конструювання соціального простору), світових цінностей (про-

стору культури), але не до внутрішнього світу учня (до поля його сенсів, до суб'єктного простору). При цьому активність суб'єкта культури не зумовлена в самій культурі, проте абсолютно необхідна не тільки для її розвитку, але й для збереження, функціонування. Суб'єкт – це не щось пасивне, що тільки сприймає вплив зовні та переробляє їх способом, похідним від його «природи», а носій активності. Суб'єкт – це індивідуальність, що самостверджується. Якщо особистість та індивідуальність – два способи буття в суспільстві, то суб'єктність представляється нам як єдність цих двох аспектів. І дійсно, не можна самоствердитися, якщо не виокремити себе з навколишнього середовища, і навпаки – конструктивне самоствердження не можливе без ідентифікації з середовищем.

Найбільш продуктивним для реалізації виховного потенціалу дозвілєвої сфери в умовах діяльності учнівської молоді є теорія виховання духовності. «Педагогіка духовності» є цілісною педагогічною теорією, що враховує закономірності життя Духа, формування цінностей та функціонального навантаження сенсів життя. Характеристиками духовності, вважає Т.І. Власова, є: антиномічність людської сутності (коливання й баланс між добром і злом); гармонія (баланс) між ірраціональним та раціональним (душею та свідомістю); гармонія (баланс) між вітальними та духовними сутностями (урівноваження фізіологічних потреб і «вимог» суб'єктивного духу); інтенція до абсолютних цінностей. З іншого боку, учені зазначають, що результативність виховання залежить також від розширення емоційно-чуттєвих подій, оскільки дозвілєва сфера є вільною від традицій і норм, а отже, постійно ставить перед особистістю завдання подолання «внутрішніх бар'єрів» та входження в комунікативні стосунки з іншими людьми.

Розвиток і самоідентифікація молодої людини відбуваються під впливом багатьох соціальних інститутів: сім'ї, школи, ЗМІ, гуртків тощо. Роль дозвілля як чинника формування особливої молодіжної субкультури зростає внаслідок зниження ролі традиційних інститутів, соціалізації та відсутності скоординованої державної політики в галузі молодіжного дозвілля. Формування субкультур й учнівської молоді – процес неминучий, обумовлений як диференціацією й автономізацією соціальних інститутів, так і залученням особистості в різні соціальні групи. Відсутність зв'язку та чіткої ієрархії між усіма інститутами призводить до того, що кожен з них реалізує свої конкретні завдання в процесі розвитку особистості. У різний період життя

молодої людини вплив усіх перерахованих вище соціальних інститутів носить варіативний характер. Так, поступово сім'я під впливом темпу та векторів розвитку суспільства втрачає свою специфічну роль у соціалізації особистості, бо вимоги та завдання, що формуються новим часом і поколінням, антагонують з досвідом і традиціями старших. У процесі самовизначення себе поза сім'єю молодь намагається знайти однолітків з ідентичними соціальними поглядами та вимогами, щоб за допомогою таких однодумців придбати соціальний статус. Але разом з тим, на другу чашу терезів вони змушені покласти свою індивідуальність й стати залежними від цінностей цієї групи. Утворені таким чином субкультури визначають головним завданням відмінність від порядків і традицій, що нав'язуються їм дорослим поколінням. Цю характерну особливість молодіжної субкультури відзначає й Н.Г. Багдасар'ян, підкреслюючи, що завдяки наявності власної культури, ці групи маргінальні по відношенню до суспільства, а тому завжди містять елементи соціальної дезорганізації, потенційно тяжіють до відхилення від загальноновизнаних норм поведінки. У цьому зв'язку молодіжна субкультура набуває подвійної функції: іде проти засад і цінностей дорослого соціуму й одночасно допомагає процесу адаптації молоді до навколишньої соціальної дійсності. Таким чином, молодіжну субкультуру можна охарактеризувати як культуру певного молодого покоління, яке має спільний стиль життя, поведінки, групових норм, цінностей і стереотипів.

Молодіжна субкультура надає учням та студентам гарну можливість для самостійності вчинків і практики соціальних ролей, здатних допомогти їм у більш свідомому віці. У цьому сенсі на перший план виходить дозвілля як спосіб найбільшого прояву самостійності, організаційних здібностей. Однією їх головних функцій дозвілля є комунікативна функція, бо для учнівської молоді вільний час – це, насамперед, спілкування з друзями та однолітками. Але разом з тим самі ж старшокласники зазначають, що основа їх дозвілля – це не що інше, як те, що не треба нічого не робити. І в цьому випадку дозвіллева діяльність набуває пасивно – споглядацьких форм. Але все ж для більшості молоді дозвілля виступає основною рушійною цінністю, здатною в повній мірі задовольнити всі їх життєві, соціальні й особистісні потреби. Саме місце та формі його проведення надається найбільша увага. Настрій і поведінка будь-кого з учнівської молоді прямо пов'язані з результатами та якістю реалізації проведення дозвілля.

Особливості становища молоді відбиваються в її дозвіллі, яке в порівнянні з дозвіллям інших вікових груп характеризується різноманітністю, більшою кількістю розважальних форм. За твердженням М.А. Аріарського, розваги є одним з первинних рівнів організації дозвілля. Діяльність на рівні розваг відповідає соціально-психологічним потребам особистості, особливо особистості дитини чи підлітка. У структурі розважальної дозвіллевої діяльності визначальне місце займає видовище. Група підсилює переживання кожного й видає потужну колективну емоцію, що може виступати найкращим методом закріплення норм життя в суспільстві. Проте, залишаючи групі роль глядача, можна увесь виховний ефект звести нанівець, оскільки лише активна діяльність кожного члена групи, як творця, виявляє гостроту певного аспекту явищ оточуючого середовища саме для членів даної групи [1, с. 4 – 9].

Послаблення впливу на становлення молоді традиційних інститутів соціалізації в умовах реформ зумовило зростання ролі дозвілля для молоді і, як наслідок, збільшення впливу його складових на процес становлення особистості молодого покоління. Відбувається швидка зміна головних життєвих ціннісних орієнтацій: раніше це були цінності праці, у межах якої дозвілля було лише компенсаційним відпочинком і підготовкою до нової праці. Сьогодні – це цінності дозвілля, завдяки яким праця виступає засобом забезпечення дозвілля. У цих умовах сама ідентифікація особистості молодої людини складається під впливом дозвільних переваг.

Отже, сучасна молодіжна культура є субкультурою з виразно окресленими межами. Її характеризують такі особливості, як досить помітна відчуженість від старшого покоління, від його цінностей і норм, переважна орієнтація на сферу дозвілля, в якій головними є спілкування й розваги, пов'язані з комунікативною діяльністю [2, с.29]. Результати досліджень молодіжних груп показують, що спільна діяльність сприймається членами цих груп, перш за все, як дозвіллева. Унаслідок чого можна говорити про формування молодіжних субкультур, що носять дозвіллеві характер.

Висновки. Реформування колишніх структур управління дозвіллям актуалізує необхідність розробки нової системи його регулювання та виховного процесу, адекватного сучасній соціокультурній ситуації, у якій перебуває учнівська молодь. Дозвілля сприймається нею як основна сфера життєдіяльності, і від задоволеності ним залежить загальна задоволеність життям

молодої людини. Тому в цей час регулювання дозвілля молоді слід спрямувати на формування та виховання такого типу субкультури, яка б, з одного боку, відповідала потребам суспільства в організації культурного дозвілля, що сприяє розвитку особистості молодого людини, а з іншого – соціокультурним потребам самої молоді. Саме таким педагогічним потенціалом – організаційним, навчальним та виховним у дозвіллевому просторі могла б у майбутньому стати ігрова діяльність (зокрема «гейміфікація») учнівської молоді в просторі школи, коледжу та ВНЗ.

Література

1. Ариарский, М.А. Культура досуга как предмет педагогики и прикладной культурологии / М.А. Ариарский // Педагогичні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля. — К., 2004. — 303 с.

2. Бондар Т. В. Молодіжна субкультура: сучасні вияви / Т.В. Бондар // Український соціум. — 2003. — № 1 (2). — С.24—29
3. Бондаревская Е.В. Феноменологический анализ современных концепций воспитания / Е.В. Бондаревская // Теоретико-методологические проблемы современного воспитания: Сб. науч. трудов [под ред. Н.К. Сергеева, Н.М. Борытко]. — Волгоград: Перемена, 2004. — 420 с.
4. Власова Т.И. Духовно ориентированная парадигма воспитания в отечественной педагогике / Т.И. Власова // Педагогика. — № 10.— 2006. — 134 с.
5. Рожков М. И. Стратегии и модели воспитания / М.И. Рожков. // Теоретико-методологические проблемы современного воспитания. — Волгоград, 2004. — 419 с.
6. Чередник Г.Ю. Взаємодія суб'єктів молодіжної субкультури в процесі соціалізації учнівської молоді / Г.Ю. Чередник // Молодіжна політика: проблеми і перспективи: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, 10—11 травня 2007 р. — Дрогобич: Вимір, 2007. — С. 194—198.

ПІШУН С. Г.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ РЕСУРС ФОРМИРОВАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СУБКУЛЬТУРЫ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ В СЕГМЕНТЕ ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены некоторые теоретические основы формирования досуга современной молодежи и молодежной субкультуры, которые при правильной организации в образовательном пространстве раскроют свой педагогический потенциал. Речь, в первую очередь, идет о том, чтобы наполнить новым воспитательным содержанием сферу увлечений учащейся молодежи в соответствии с вызовами современности в украинском обществе.

Ключевые слова: воспитательный потенциал, досуговая деятельность, субкультура молодежи, общество, учащаяся молодежь.

PISHUN S. G.

PEDAGOGICAL RESOURCE OF FORMATION AND FUNCTIONING OF THE STUDENTS' SUBCULTURES IN THE SEGMENT OF RECREATIONAL ACTIVITY

The article deals with some theoretical principles of the leisure formation of modern youth and youth subcultures that with proper organization in educational area will open its pedagogical potential. Youth subculture penetrating educational space, creates conditions for the formation of a new quality of human capital, the instrument of which is value self-determination for each individual student. The values of constructive youth subculture that «moves» in educational space make basic social values more stable and create necessary conditions for personal value self-determination.

Primarily, it is about filling the sphere of students' leisure with new educational content in accordance with the challenges of the Ukrainian society.

Keywords: educational potential, leisure activity, youth subcultures, society, students.